

Županova Micka

Domače branje

KAZALO

1. ANTON TOMAŽ LINHART.....	3
2. LITERARNO OBDOBJE.....	4
3. NASTANEK KOMEDIJE ŽUPANOVA MICKA.....	4
4. OZNAKA ZVRSTI.....	4
5. OBNOVA ŽUPANOVE MICKE.....	5
6. OZNAKA KNJIŽNIH OSEB.....	5
7. JEZIK.....	6
8. NAMEN KOMEDIJ.....	6

ŽUPANOVA MICKA

1. ANTON TOMAŽ LINHART

a) ŽIVLJENJE

Rodil se je 11. decembra 1756 v Radovljici. Njegov oče Venceslav se je okrog leta 1750 priselil v Radovljico, kjer je kot nogavičarski mojster delal s pletilnim strojem. Mati Terezija je bila iz stare radovljiške družine barvarjev. Najprej se je šolal doma, ker pa je pokazal tolikšno nadarjenost, so ga poslali v jezuitsko gimnazijo v Ljubljano (1767-1773). Ker je bil red kasneje razpuščen, je najprej končal licej, nato pa je zaradi nagnenja do znanstvenega dela vstopil v cistercijanski samostan v Stični. Po dveh letih je iz samostana izstopil, ker ga je tamkajšnje življenje razočaralo. Odšel je na Dunaj, kjer je privatno študiral finančne, policijske in trgovske vede in se tako usposobil za uradnika.

Leta 1780 se je vrnil v Ljubljano, kjer je dobil službo arhivarja pri škofu Herbersteinu. Kasneje je postal protokolist pri kresiji (nekakšen občinski uradnik). Tam je razvijal svoje sposobnosti. Ob preureditvi državne uprave je dosegel položaj, ki si ga je že dolgo želel. Postal je tajnik deželne vlade. Medtem se je tudi poročil s hčerko ljubljanskega gostilničarja, s katero je imel dve hčerki. Začel si je graditi lastno hišo, vendar pa ga je prehitela smrt. Umril je 14. julija 1795 za posledicami srčne kapi.

b) DELO

Linhart je leta 1780 pod vplivom nemške književnosti napisal tragedijo v petih dejanjih Miss Jenny Love. Hkrati je pisal in urejal zbirko pesmi Cvetje s Kranjskega za leto 1781, ki je izšla v Ljubljani. Ta almanah je bil konkurenčen dunajskemu muznemu almanahu in tudi slovenskim Pisanicam. Nato je prišel v stik z Žigo Zoisom.

Ko je Zois sprejel Linharta v svoj znanstveni krog, je ta še vedno čutil potrebo po ustvarjanju v nemškem jeziku. Njegova najnovejša nemška tragedija ni izšla, saj se je Linhart zavedel, da mora pomagati pri preporodu slovenske književnosti.

To, da bo od zdaj naprej pomagal pri slovenskemu preporodu, je bila zelo važna odločitev, saj je s tem gibanje dobilo najbolj razgledano in najbolj nadarjeno osebnost tistega časa.

Na gimnaziji je urejal svojo lastno knjižnjico (sedanja narodna univerzitetna knjižnjica).

Njegovo veliko zanimanje za zgodovino je pripomoglo k temu, da je napisal svoje največje znanstveno delo Poskus zgodovine Kranjske in drugih dežel južnih Slovanov Avstrije. To delo je prepojeno z modernimi razsvetljskimi nazori. Z njim je našemu zgodovinarstvu ustvaril trdne temelje. Žal je Linhart napisal samo dve knjigi, tretja je ostala v osnutku, četrto pa je odnesel s seboj v grob. Tudi Zois ni mogel najti sposobnega človeka, ki bi to delo lahko dopolnil in zaključil.

Zelo se je zavzemal za razvoj dramatike in slovenskega gledališkega življenja. Okrog sebe je zbral skupino enako mislečih ljudi, s katerimi so uprizarjali razne gledališke igre v nemščini. Kasneje je predlagal, da bi odigrali kakšno igro v slovenskem jeziku, če bi jo imeli. Nad to zamislijo je bil navdušen, ker pa je imel veliko dela s pisanjem Zgodovine Kranjske, ni napisal svoje igre, temveč je prevedel komedijo znanega avstrijskega književnika Jožefa Richterja Vaški mlin. Naslov prve slovenske igre je bil Županova Micka, igrana pa je bila 28. decembra 1789 v Ljubljani. Še istega leta je po velikem uspehu Županove Micke prevedel francosko peterodejanko Veseli dan ali Figarova poroka. Linhart je naslov in vsebino priredil za potrebe slovenske dežele. Naslov je spremenil v Matiček se ženi, zmanjšal je število nastopajočih, razsvetljske graje in opazke, ki jih je namenil tedanji vladi, je moral prirediti (prejšnje opazke so letele na francosko vlado), celotno igro pa je tudi skrajšal.

2. LITERARNO OBDOBJE

Literarno obdobje, v katerem je živel in ustvarjal Anton Tomaž Linhart, se imenuje **razsvetljenstvo** (od 2. polovice 18. stoletja do Vodnikove in Zoisove smrti leta 1819). Bilo je posledica francoske revolucije, ki je naznanjala razpad fevdalizma in začetek kapitalizma. Ljudi je odvrčalo od prostovoljnega vdajanja v usodo. Kritiziralo je takratne razmere, zavzemalo pa se je za zmanjšanje razlik med različnimi družbenimi sloji. Prizadevalo si je za večji razvoj gospodarstva in ukinitvev nemščine kot uradnega jezika. Želelo je, da bi slovenščina postala uradni jezik v vsej državi.

Prvi narodnozavedni Slovenec, ki se je ravnal po novem načinu življenja, je bil Marko Pohlin. Napisal je slovnico z naslovom Kranjska gramatika. Urejal je tudi prvi slovenski almanah Pisanice. Največ pesmi zanj je napisal Janez Demascen Dev, prvi pesnik. Za Pisanice je pesnil tudi Valentin Vodnik, ki je pisal posebno poučne, domoljubne in osebnoizpovedne pesmi. Izdal je prvo znano pesniško zbirko Pesmi za pokušino, kasneje pa še Pismenost in gramatiko za prve šole.

Najbolj zavzeti razsvetljenci so se zbirali okrog barona Žige Zois, ki je denarno podpiral slovstveni razvoj. V njegovi bližini so se gibali Valentin Vodnik, Anton Tomaž Linhart in Jernej Kopitar.

Linhart je bil najrazumnejši od njih. Za potrebe slovenskega ljudstva je priredil tuji komediji Županova Micka in Veseli dan ali Matiček se ženi. Ljudje so ju lepo sprejeli. Njegova nadarjenost je vidna v knjigi Poskus zgodovine Kranjske, kjer ni obravnaval samo zgodovine Slovencev, ampak je tudi dobro preučil zgodovino Hrvatov in Srbov, saj se je zavedal, da drugače zgodovine Slovanov ne more popolnoma razložiti.

Po zaslugi Valentina Vodnika se je nekoliko bolj razvilo časnikarsko življenje. Razne članke in novice je objavljajl v Ljubljanskih novicah, prvem slovenskem časopisu, ter v Veliki in Mali pratiki. Velik delež pri razvoju književnosti je imel Kamničan Jurij Japelj, ki je skupaj z Blažem Kumerdejem na novo prevedel Sveto pismo. Nepojmljiv pomen za razvoj in enotnost slovenskega jezika je imela prva znanstvena slovnica Jerneja Kopitarja.

3. NASTANEK KOMEDIJE ŽUPANOVA MICKA

Linhart je skupaj z nekaterimi prijatelji (podjetnik Desselbrunner, Linhartova žena, njegov svak Makovic, krojačeva hči ter odvetniki dr. Repič, dr. Morak in dr. Piller) igral nemške igre v ljubljanskem gledališču. Kar naenkrat pa se je Linhart domislil, da bi lahko zaigrali tudi kakšno slovensko igro. Ker je imel veliko dela s pripravo Zgodovine Kranjske, ni napisal svoje igre, temveč je priredil delo dunajskega književnika Jožefa Richterja Die Feldmühle (Vaški mlin). Takrat je nastala Županova Micka, s katero se začne razvoj slovenskega gledališča.

Linhart je tujo komedijo močno spremenil. Dogajanje je prestavil v gorenjsko, kmečko okolje, dobro je označil nastopajoče osebe, poslovenil je nekatera imena, črtal je veliko gostobesedja, saj je jezik postal narečen (gorenjščina z dolensjkimi izrazi), namigoval je na nepismenost na kmetih. V komedijo je vnesel nekaj demokratičnih in razsvetljenskih poudarkov in misli.

Igro so prvič uprizorili 28. decembra 1789 v ljubljanskem stanovskem gledališču. Linhart je sodeloval kot režiser in šepetalec, njegova žena pa je igrala Micko.

Občinstvo, poročevalci in igralci sami so bili zelo presenečeni nad uspehom, ki je dosegel višek nekaj dni po novem letu. Ta je Linharta tako navdušil in opogumil, da je kmalu začel prirejati francosko peterodejanko Veseli dan ali Matiček se ženi, ki je bila še večji izziv.

4. OZNAKA ZVRSTI

Zgodba je dramsko delo s komično (veselo) vsebino in se imenuje **komedija** (veseloigra). Svobodno opisuje vsakdanje življenje, njegove slabosti in napake. Napakam se posmehuje ali pa jih jemlje kot običajni del človeške osebnosti. Smešnost vzbuja z nenavadnim govorjenjem, obnašanjem in z različno komično mimiko. V komediji se dogajanje zanimivo in smešno zapleta, konec pa je vedno srečen. Skušaj nas zabavati in moralno vzgajati.

5. OBNOVA ŽUPANOVE MICKE

Lepo županovo Micko, ki je že bila zaročena z Anžetom, je hotel z obljubo poroke premamiti zlobni baron Tulpenheim. Obljubljal ji je veliko denarja in pa predvsem lepe obleke, nad katerimi je bila še posebno navdušena. Rajši je imela brezsrčnega barona, ki jo je zapeljeval z lažmi, kot pa odkritosrčnega kmeta, ki jo je resnično ljubil, a tega ni znal izraziti z besedami.

V dokaz "ljubezni" ji je Tulpenheim podaril prstan. Ta prstan pa je bil tudi vzrok, da je mlada vdova Šternfeldovka odkrila baronovo zvijačo. Micki je razodela, da je njen bodoči "ženin" goljuf, ki jo vara, saj je ona Tulpenheimova zaročenka.

Šternfeldovka, Micka, njen oče Jaka in Anže se po tem, ko Micka očetu pove, kakšno neumnost je hotela storiti, domenijo, da bodo vsem trem grešnikom pripravili past. Ko pride Tulpenheim skupaj s prijateljem Monkofom in pisarjem Glažkom, da bi sestavili zaročno pogodbo, ga Micka lepo sprejme kot Schönheima, za katerega se je poprej izdajal. Pogodbe pa ne naredijo za Micko in barona, temveč za njo in Anžeta. Takrat na prizorišče stopi plemkinja Šternfeldovka in razkrinka oba mestna plemiča. Ta dva morata prisostvovati zaroki in listino celo podpisati kot priči. Plemkinja ju tudi prisili, da morata dodati nekaj denarja k Mickini in Anžetovi doti. Takrat osramočenega barona zadane še najhujši udarec. Neusmiljena plemkinja ga zapusti in zapreti, da bo njegovo zaroto razkrinkala njegovemu na smrt bolnemu stricu.

Na koncu, ko že vsi bolj ali manj veseli odidejo domov, se nazaj potuhnjeno priplazi Glažek, ki pod svojo raztrgano suknjo skriva polič vina, rekoč, da bi bilo škoda, če bi kaj ostalo.

6. OZNAKA KNJIŽNIH OSEB

MICKA

Micka je glavna oseba v Linhartovi komediji. Je naivno kmečko dekle, ki je pripravljeno vse verjeti. Sicer je dobra po srcu, zato tudi zaupa zlobnemu baronu, ki jo hoče zapeljati z zvijačo. Ko pa izve, da jo je Tulpenheim hotel pretentati, postane maščevalna in mu vrne milo za drago.

Micka je bila oblečena v navadna, kmečka oblačila (ruto, krilo, jopico). Na roki je imela prstan, ki ji ga je podaril baron in je bil znamenje zaroke.

JAKA

Jaka je bil župan. Vedno in povsod se je zavzemal za pravico. Bil je pravičen in odkritosrčen, vendar ni rad silil v prepir. Pri nekaterih stvareh, kot na primer pri Mickini nepremišljeni zaroki, je znal popustiti in ni zahteval kazni, ki ji gre.

Oblečen je bil v suknjo, dolge hlače, na glavi je imel klobuk, obute pa je imel stare škornje.

ANŽE

Anže je bil robot in neprilagodljiv človek, ki se je rad iz koga pošalil. Vedno je naravnost povedal, kaj si misli o določeni stvari. Ni se znal ravnati po meščanskih šegah in navadah. Tudi ko je dvoril Micki, je to storil okorno in neizkušeno.

Anže je imel podobno obleko kot Jaka, le da je imel namesto suknje oblečen telovnik, kapo pa je imel staro in pomečkano. Ko si je oblekel lepo mestno obleko in šel snubit Micko, mu je le-ta rekla, naj to obleko vrže stran, saj se ji je zameril mestni baron in vse, kar je bilo kakorkoli povezano z njim.

ŠTERNFELDOVKA

Šternfeldovka je bila plemenita mlada vdova, ki je zasledovala svojege zaročenca Tulpenheima na deželo, kjer je odkrila njegovo zaroto. Takrat je postala maščevalna, združila je svoje moči s prav tako prevarano Micko. Na koncu je zapustila barona, da pa je imela še večje zadoščenje, je vse povedala njegovemu bolnemu stricu.

Oblečena je bila v dolgo krilo z veliko čipkami in okraski, obute pa je imela lepe in bleščeče čevlje z visoko peto. Njeni lasje so bili dolgi in svetli, oblikovani pa so bili v stilu tistega časa. Nosila je veliko nakita.

TULPENHEIM

Tulpenheim je bil zlobni baron, ki se je hotel s prevaro polastiti premoženj obeh deklet. Prevarantu se ta naklep ni posrečil, saj so ga spregledali. Ko je ugotovil, da nima več nobenih možnosti pri Micki, se je poskušal opravičiti Šternfeldovki, vendar mu ta ni odpustila in ga osramočenega zapustila.

Nosil je rdeče hlače in belo srajco, povrhu pa je imel oblečeno rdečo suknjo z zlatimi obroбами. Obute je imel mestne čevlje, ki niso ustrezali okolju.

MONKOF

Monkof je bil priliznjen prijatelj barona. Njegova osebnost v knjigi ni natančno opisana. Lahko pa razberemo, da je bil prav tako zvit, prebrisan in lažniv kot njegov družabnik pri zločinu, Tulpenheim.

Tudi oblečen je bil zelo podobno, le da je bila njegova suknja modre barve in pa nekoliko tanjša, zato ga je neprestano zeblo.

GLAŽEK

Glažek je bil pisar, ki je včasih služboval pri bogatejših kmetih, sedaj pa je bil zapit notarček, ki je bil pripravljen storiti vse za nekaj pijače ter denarja in je ubogal tistega, ki mu ga je dal več. Ravnal se je po toku dogodkov, tako da je vedno držal s tistim, za katerega je mislil, da bo zmagal. Ni se rad vmešaval v pretepe, saj je bil strahopeten. Družil se je s prestopniki. Znal pa je obdržati skrivnosti, saj je bil tudi sam na begu pred zakonom.

Oblečeno je imel staro, razcapano suknjo, iz katere si je naredil hlače. Njegovi obleki se je poznalo, da ni najnovejša. Na glavi je imel lasuljo, ki se mu je neprestano snemala ali pa samo premikala, zato si jo je vseskozi popravljal.

7. JEZIK

Jezik je starinski, tudi z nekaterimi originalnimi zapisi, ki jih Linhart ni prevedel. Nekaterne besede so tujke, druge so poslovenjene. V zgodbi je tudi veliko narečnih izrazov (jezik je gorenjščina) in pa mnogo germanizmov. Vsekakor pa je jezik za tisti čas zelo lep, saj je pisatelj našel ustrezne izraze za posamezne besede, ki jih je prevedel.

PRIMERI

starinske besede: *JAGA* - lov; *VAKANCE* - počitnice

poslovenjene besede: *PERŠONA* - oseba

narečne besede: *BORŠT* - gozd

besede v prenesenem pomenu: *KAHLA Z ROŽAMI* - cvetlični lonček

tujke: *SESSION* - zasedanje; *IN PRAXI* - v praksi

pogovorne besede: *FLAŠA* - steklenica

germanizmi: *LUŠT* - veselje

8. NAMEN KOMEDIJ

S komedijama je hotel odpreti pot slovenskemu jeziku na našo gledališko sceno. Zavzemal se je za razvoj slovenskega jezika v javnosti. S komedijama je dokazal, da se da igrati igre v slovenščini. Želel je, da bi čimveč ljudi videlo igri in si z njuno pomočjo širili svoje poznavanje jezika.

Komediji Županova Micka in Veseli dan ali Matiček se ženi sta temelja našega gledališča. Obe sta za tisti čas zelo revolucionarni, saj povsod kmetje zmagajo nad plemstvom. Kadar se ju igra, je vedno dovolj zanimanja zanju, saj sta v primerjavi z nekaterimi drugimi razsvetlenskimi deli pisani v dokaj preprostem in razumljivem jeziku. Medtem, ko je Županova Micka v večini še prevod, je Matiček se ženi že izvrstna priredba zelo zahtevne in zapletene komedije.

9. UPORABLJENA LITERATURA

1. Linhart, A. T., Županova Micka, Veseli dan ali Matiček se ženi. Ljubljana, Mladinska knjiga, 1977. Priredba in spremna beseda Gspan, A.
2. Kocijan, G., Šimenc, S., V nove zarje, slovensko berilo za osmi razred osnovne šole. Ljubljana, Mladinska knjiga, 1989
3. Janež, S., Ravbar, M., Pregled slovenske književnosti. Maribor, Založba Obzorja, 1971